

บทที่ 4

สรุปผลการศึกษา

นับแต่อดีตมานั้น จิตรกรรมฝาผนังที่เคยปรากฏหลักฐานให้เห็นจะพบว่าโดยส่วนมากจะเป็นภาพที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ อติตพุทธ ทศชาติชาดก ภาพไตรภูมิหรือภาพมารผจญ หรือแม้แต่ภาพเทพชุมนุม เทวดา นางฟ้า กษัตริย์ นางพญา นางรำ ซึ่งเป็นลักษณะจิตรกรรมไทยแบบประเพณีซึ่งเป็นศิลปะแบบอุดมคติ (Idialistic Art) ผนวกเข้ากับเรื่องราวที่ถึงลึกลับมหัศจรรย์แฝงในภาพ¹ จิตรกรรมในระยะตั้งแต่ที่มีการพบหลักฐานจนถึงช่วงต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จะแฝงไว้ซึ่งแง่คิด ภาพเล่าเรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นการสอนตักเตือนให้ประชาชนที่เข้าวัดทำบุญได้ทราบถึงพุทธประวัติ การบำเพ็ญเพียรบารมีต่าง ๆ ที่พุทธองค์ที่ได้สั่งสมมา ได้เข้าใจถึงกฎแห่งกรรม การทำความดี ละเว้นความชั่ว เตือนสติให้รู้จักผิดชอบชั่วดี และการสั่งสมบุญ การปฏิบัติธรรมเพื่อชนะกิเลสต่าง ๆ ให้สิ้นไป แนวคิดในการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นเช่นนี้จวบจนถึงช่วงต้นศิลปรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เริ่มมีผลกระทบต่อโลกทัศน์ของคนไทย การเข้ามาของมิชชันนารีได้นำทั้งในด้านเทคโนโลยี วิชาการสมัยใหม่และศาสนา แนวความคิดใหม่จากวัฒนธรรมตะวันตกมีผลกระทบต่อความคิดของชนชั้นนำไทย โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงวัฒนธรรมตะวันตก แต่ก็ทรงรับมาแต่เพียงแนวคิด เพื่อเป็นการเตรียมตัวให้กับสังคมไทยได้มีการตั้งหลักสำหรับการเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แนวคิดในการตั้งหลักนั้นเริ่มในช่วงปลายรัชสมัยของพระองค์คือการปฏิรูปพุทธศาสนา โดยเจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งในขณะนั้นทรงอยู่ในกรมการสาธิต พระองค์ทรงศึกษาพระธรรมวินัยตลอดจนพระไตรปิฎกอย่างเชี่ยวชาญ สามารถแปลพระไตรปิฎก ต่อหน้าพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อย่างราบรื่นไม่มีติดขัด ในช่วงเวลานั้นพระองค์ทรงเห็นสิ่งต่าง ๆ ผิดเพี้ยนมากมาย ครั้นสอบถามพระผู้ใหญ่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยก็ได้ทรงรับคำตอบไม่กระจ่างชัด ทำให้พระองค์ทรงเบื่อหน่ายและทรงตั้งอธิษฐานจิตว่า พระองค์ทรงผนวชเพื่อจะศึกษาพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย จะประพาศตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า และมีได้มั่งคั่งต่ออามิสสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีลาภยศสรรเสริญ หากแม้นมีวงศ์บรรพชาอุปสมบทที่เนื่องมาแต่องค์พระสุคตทศพลแล้วขอให้ได้พบประสบกันภายในเวลาอันเร็ว หากแม้นสิ้นวงศ์บรรพชาอุปสมบทแล้วก็จะทรงละเพศ

¹ สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2529), 2.

บรรพชิตออกเป็นฆราวาสรักษาศีลห้า และเมื่อผ่านพ้นมาได้ประมาณ 2 วันหรือ 3 วัน พระองค์ได้สดับถึงพระรามัญองค์หนึ่ง มีนามว่า ชาย² เป็นผู้ฉลาดในวินัย จัดเป็นผู้รู้พระพุทธรูป พระองค์ได้สนทนาและศึกษาในข้อวินัยปฏิบัติต่าง พระธรรมต่าง ๆ อย่างละเอียดจากพระรามัญรูปนั้น ครั้นเมื่อศึกษาอย่างละเอียดและเข้าใจในข้อวินัยปฏิบัติตลอดจนพระธรรมแล้ว พระองค์ได้กลับมาปฏิบัติตามและเมื่อมีเลื่อมใสศรัทธา ได้ขอบวชและศึกษากับพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาให้เจ้าฟ้ามงกุฎมาครองวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งทำให้พระองค์สามารถปฏิบัติข้อวินัยได้อย่างเคร่งครัดและทรงตั้งธรรมยุคคณิกายขึ้น ในการก่อตั้งธรรมยุคคณิกายขึ้นนี้เป็นการปฏิรูปพุทธศาสนาเพื่อจุดมุ่งหมายในการชำระล้างข้อวัตรปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติและชี้แจงแสดงหัวใจอันแท้จริงของพระพุทธศาสนา³

ในครั้งนั้นที่ทรงเสด็จทอดกลุณยังวัดมหาพฤฒารามวรวิหาร ได้ทรงทราบถึงการปฏิบัติตาม รูดงค์ทั้งสิบสามข้อของพระอธิการแก้ว ตลอดจนได้รับคำทำนายว่าจะได้ทรงครองเป็นเจ้าแผ่นดิน เมื่อคำทำนายเป็นจริงดังคำพระอธิการแก้ว พระองค์ทรงกลับมาสร้างวัดใหม่และสถาปนาให้เป็นพระอารามหลวง ทรงเปลี่ยนชื่อจากวัดท่าเกวียนเป็นวัดมหาพฤฒารามวรวิหาร และทรงโปรดให้วาดภาพรูดงค์ทั้งสิบสามข้อ เพื่อเป็นการยกย่องถึงพระอธิการแก้ว สมณที่ปฏิบัติตามรูดงค์ทั้งสิบสามข้อโดยมิขาดตกบกพร่อง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังรูดงค์วัตรสิบสามภายในพระอุโบสถวัดมหาพฤฒาราม มีลักษณะของสกุลช่างขรัวอินโข่ง กล่าวคือการใช้สีในสกุลช่างขรัวอินโข่งมักจะใช้สีครามเข้มจนเกือบดำ ทำให้ภาพดูเคร่งเครียด จริงจังในพุทธศาสนา การระบายสีทำให้ภาพมีลักษณะเป็นธรรมชาติมากขึ้น มีการให้แสงและเงาวัตถุ ตลอดจนการระบายสีให้มีบรรยากาศ ความลึก แบบทัศนียวิทยาตามอย่างภาพเขียนตะวันตก ซึ่งแต่เดิมจะเขียนภาพเพียง 2 มิติ ในการเขียนภาพนั้นก็จะเขียนจนเต็มพื้นที่ โดยการเขียนภาพต้นไม้ใหญ่ปะปนลงในภาพ และนิยมภาพทิวเขาเพื่อให้ดูเป็นธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ภาพอาคารบ้านเรือนที่ปรากฏนั้น มีทั้งอาคารแบบตะวันตก อาคารซ้อนชั้น อาคารโถงและบ้านเรือนไทยปะปนกันอยู่ ซึ่งแสดงถึงการยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่เข้ามาในช่วงนั้น และสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 4 คือ เจดีย์ทรงระฆังหรือทรงลังกา

เมื่อเข้าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งอิทธิพลตะวันตกได้แทรกซึมเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ประกอบกับการรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาอันมีผลต่อ

² ข้อมูลประวัติศาสตร์บางเรื่องในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เอราวัณการพิมพ์, 2532), 25.

³ แผ่นดินพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2541), 76.

ความคิดที่แสดงออกในงานจิตรกรรมฝาผนังเรื่องชุดคงควัตรสิบสามภายในพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม คุณค่าของภาพได้ถูกลดความสำคัญลงไป โดยตำแหน่งของภาพถูกจัดไว้ในชอกของช่องหน้าต่าง ซึ่งเมื่อเปิดหน้าต่าง ภาพชุดคงควัตรสิบสามจะถูกบดบังหมดความสำคัญลง อีกทั้งในการใช้สีก็ถดถอยจากสกุลช่างขรัวอินโข่ง คือไม่นิยมใช้สีครามเข้มเหมือนดังแต่แรก แต่กลับใช้สีที่สดใส ทำให้ภาพไม่ความเคร่งเครียดเหมือนดังแต่ก่อน และเนื่องจากพื้นที่บริเวณชอกหน้าต่างมีจำกัด การเขียนภาพจึงน่าจะเฉพาะตอนสำคัญมาเขียนไว้ โดยส่วนใหญ่จะเขียนภาพชุดคงควัตรสิบสาม ช่อง 3 ช่อง มีเพียงบางชุดคงควัตรเท่านั้นที่เขียนภาพช่องเดียวได้แก่ชุดคงควัตรที่ 6 ปีตตปิณฑกัณฑ์ ข้อมที่ 7 ขลุปีจนาภักตติกัณฑ์ และข้อมที่ 8 อารัญญกัณฑ์ ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงความสำคัญในการเขียนเพียงเพื่อการประดับพื้นที่เท่านั้น

ภาพจิตรกรรมฝาผนังชุดคงควัตรสิบสามภายในพระอุโบสถวัดมหาพฤฒาราม จึงอาจจัดได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิรูปพุทธศาสนา เพราะเป็นตัวอย่างถึงการปฏิบัติกิจวัตรแห่งสมณ ซึ่งมุ่งหวังในการปฏิบัติธรรมอันจะนำพามาซึ่งการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง และอาจเนื่องด้วยกาลเวลา สภาพสังคม อาจรวมถึงอิทธิพลตะวันตกที่แทรกซึมเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย จึงทำให้ความสำคัญของจิตรกรรมทั้งสองแห่งมีความแตกต่างกันไปตามกาลเวลา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์